

Ko'liboyeva Gavhar Husanboy qizi

*“UNIVERSALBANK” ATB Zangiota filiali valyuta
ayirboshlash bo'limining nazoratchi kassiri*

Avezova Dilrabo Faxritdinovna

*O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi,
magistratura tinglovchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida asosiy vositalarning ichki nazorati va auditini takomillashtirish masalalari muhokama qilinadi. Ushbu tadqiqot bank tizimlarida asosiy vositalarning samarali boshqarilishini ta'minlash va ularni nazorat qilish uchun zarur bo'lgan ichki nazorat va audit mexanizmlarini o'rganadi hamda ichki nazorat tizimining ahamiyati, uning bankning umumiy faoliyatiga ta'siri va auditorlik jarayonlari orqali asosiy vositalarning holatini baholash usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada banklar uchun ichki nazorat va auditni takomillashtirishga oid tavsiyalar keltiriladi, bu esa banklarning moliyaviy barqarorligini oshirish va risklarni kamaytirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit sozlar. Tijorat banklari, asosiy vositalar, ichki nazorat, audit, boshqaruv, moliyaviy barqarorlik, risklarni boshqarish, nazorat tizimi, audit jarayonlari

KIRISH

Tijorat banklari iqtisodiy tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ularning barqarorligi va samarali ishlashi mamlakat moliyaviy xavfsizligi va iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Asosiy vositalar, ya'ni bankning moliyaviy resurslari va investitsiya imkoniyatlari, bank faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shuning uchun, asosiy vositalarning ichki nazorati va auditini takomillashtirish, bankning moliyaviy

ko'rsatkichlarini yaxshilash va risklarni minimallashtirish maqsadida muhim ahamiyatga ega.

Ichki nazorat tizimi, tijorat banklarida o'z ichiga moliyaviy hisobotlarni tayyorlash, resurslarni boshqarish, va muhim qarorlarni qabul qilish jarayonlarini nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Ushbu tizimning samarali ishlashi, banklarning moliyaviy ko'rsatkichlarini, risklarni va potentsial firibgarliklarni oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Audit jarayonlari esa bankning ichki nazorat tizimini baholash va yaxshilash uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadi.

Tijorat banklarining muvaffaqiyati, birinchi navbatda, ularning ichki nazorat va audit tizimlarining samaradorligi bilan bog'liq. Banklar, moliyaviy resurslarni boshqarishda yuqori darajada ishonchli va shaffof tizimlarga ega bo'lishi lozim, chunki bu nafaqat bankning ichki jarayonlarini yaxshilaydi, balki mijozlarning ishonchini ham oshiradi. Hozirgi kunda banklar o'z faoliyatlarida innovatsion texnologiyalar va avtomatlashtirish jarayonlarini joriy etish orqali ichki nazorat va auditni yanada takomillashtirish imkoniyatlariga ega.

O'zbekistonda tijorat banklarining ichki nazorat va audit tizimlarining holati ham iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Banklar o'z faoliyatida zamonaviy usullarni qo'llash orqali risklarni boshqarish va moliyaviy xatolarni kamaytirish uchun harakat qilmoqda. Shu bilan birga, ichki nazorat tizimlarining samaradorligini oshirish uchun zamonaviy metodologiyalar va yaxshilangan audit jarayonlari zarur.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologiyasi, tijorat banklarida asosiy vositalarning ichki nazorati va auditini takomillashtirish masalalarini o'rganishda qo'llaniladigan usul va strategiyalarni belgilaydi. Bu metodolgiyaga nazariy tahlil, empirik tadqiqot, so'rov va intervyu, amaliy tavsiyalar ishlab chiqish iborat bo'ladi. Tadqiqot metodologiyasi, yuqorida keltirilgan yondoshuvlarni birlashtirib, tijorat banklarining ichki nazorat va audit jarayonlarini yanada takomillashtirish bo'yicha amaliy va nazariy asoslar yaratadi. Buning natijasida, banklar o'z faoliyatlarida yuqori darajada ishonchli va samarali boshqaruv tizimlariga ega bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Tahlil va natijalar. Ichki nazorat, tijorat banklarida moliyaviy operatsiyalar, resurslar boshqaruvi va korporativ boshqaruv jarayonlarini nazorat qilish va boshqarish uchun mo'ljallangan tizimdir. U bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, risklarni kamaytirish, moliyaviy shaffoflikni oshirish va mijozlar ishonchini ta'minlash maqsadida muhim ahamiyatga ega. Ichki nazorat quyidagi asosiy tamoyillar va elementlarni o'z ichiga oladi:

- Bankning ichki nazorat tizimi mustahkam asosda qurilishi kerak. Bunga rahbariyatning ichki nazoratga bo'lgan ishonchi, etik tamoyillar, siyosat va protseduralar kiradi.

- Banklar o'z faoliyatlari bilan bog'liq risklarni aniqlab, ularni baholashlari kerak. Bu jarayon, ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish uchun zaruriy chora-tadbirlarni belgilashga yordam beradi.

- Ichki nazorat jarayonlarida, bankning moliyaviy operatsiyalari, hisobotlari va boshqa faoliyatlari ustidan nazorat olib boriladi. Bunga nazorat qoidalari, monitoring va hisobotlar tayyorlash kiradi.

- Ichki nazorat tizimining samarali ishlashi uchun, bank ichida axborot va kommunikatsiya oqimi muhimdir. Barcha xodimlar ichki nazorat jarayonlari va siyosatlari haqida ma'lumotga ega bo'lishlari zarur.

- Ichki nazorat tizimining samaradorligini muntazam ravishda baholash va monitoring qilish lozim. Bu jarayon, ichki nazoratning rivojlanishi va o'zgarishlarga moslashuvchanligini ta'minlaydi.

- Ichki nazorat tizimi bankning moliyaviy hisobotlarini tayyorlash va tahlil qilish jarayonini shaffof qiladi.

- Xatarlarni aniqlash va baholash orqali banklar moliyaviy xatolarni va firibgarliklarni oldini olish imkoniga ega bo'ladi.

- Ichki nazorat tizimi, banklarning regulyator talablariga muvofiq ish yuritishini ta'minlaydi.

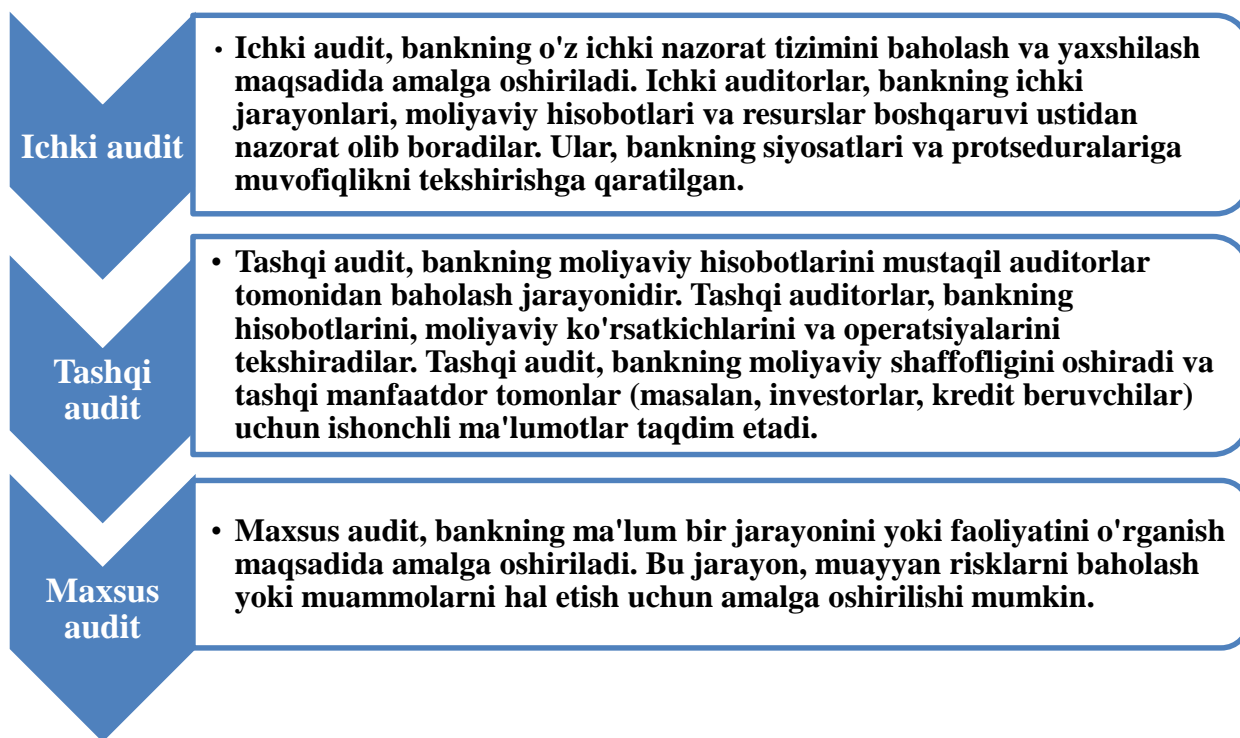
- Moliyaviy shaffoflik va samarali ichki nazorat, mijozlar ishonchini oshiradi va bankning obro'sini mustahkamlaydi.

Ichki nazorat tijorat banklarining muvaffaqiyatli ishlashi uchun zaruriy bir qismidir. U banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, risklarni kamaytirish

va moliyaviy shaffoflikni oshirish orqali iqtisodiy rivojlanishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Samarasiz ichki nazorat tizimlari esa, bank faoliyatida muammolar, xatolar va firibgarliklar yuzaga kelishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, banklar ichki nazorat tizimlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari zarur.

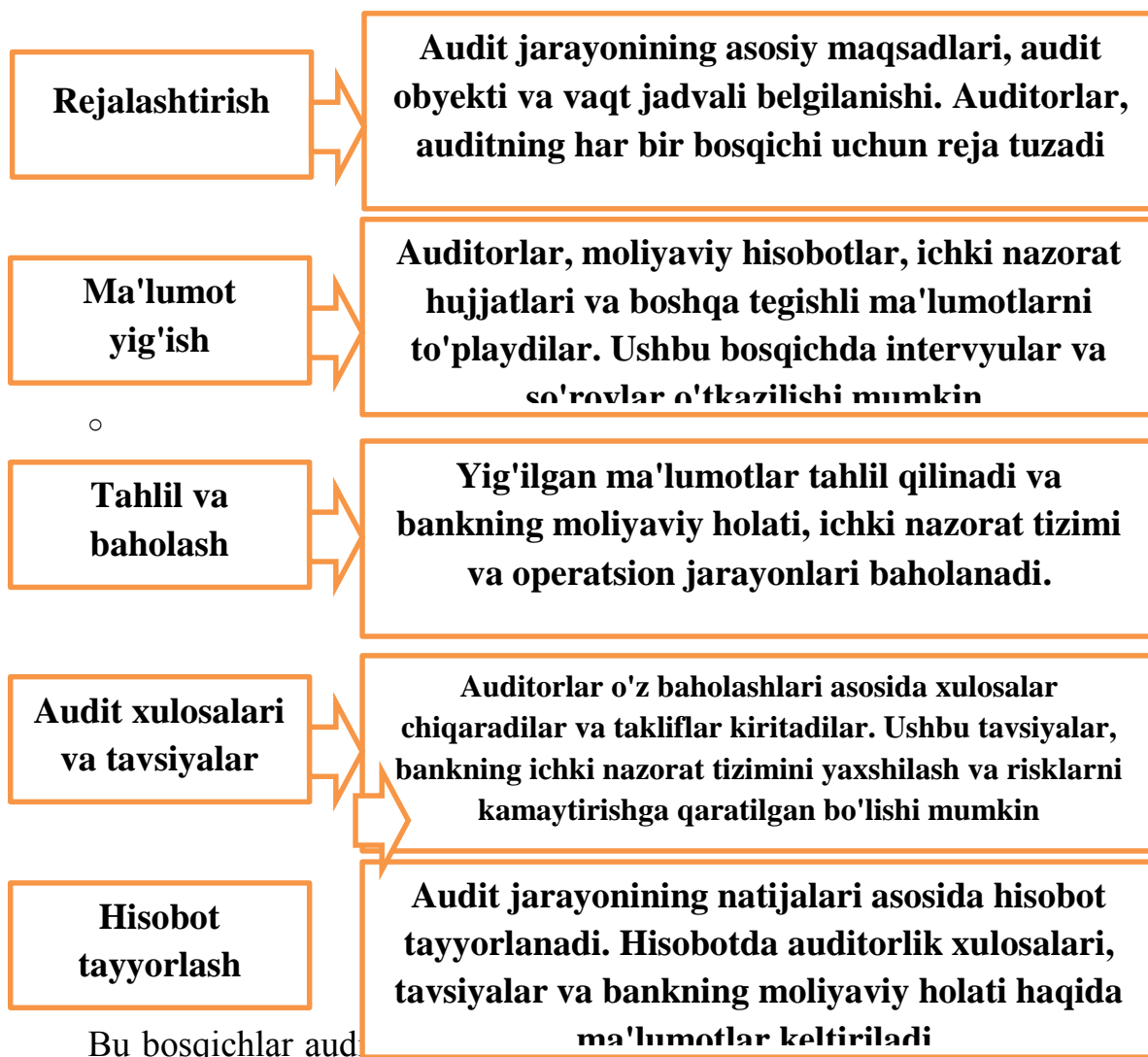
Audit, tijorat banklari va boshqa tashkilotlarning moliyaviy hisobotlarini, ichki nazorat tizimlarini, hamda operatsion jarayonlarini baholash va nazorat qilish jarayonidir. Audit, bankning moliyaviy shaffofligini ta'minlash, ichki nazorat samaradorligini baholash va tashqi manfaatdor tomonlar uchun ishonchli axborot taqdim etish maqsadida amalga oshiriladi.

Audit turlari

Ushbu audit turlari tashkilotlarning umumiy faoliyatini baholash va yaxshilashda katta ahamiyatga ega. Har bir tur muayyan maqsadlarni ko'zlaydi va tashkilotning turli jihatlarini baholaydi.

Audit jarayoni asosiy bosqichlari

Bu bosqichlar auditorlik jarayonining muhim qismlarini o'z ichiga oladi. Ushbu jarayonning yordam beradi, tashkilotlar faoliyatini yaxshilash va moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Auditning Ahmiyati

- Audit, banklarning moliyaviy hisobotlarini mustaqil baholash orqali moliyaviy shaffoflikni oshiradi.
- Auditorlar, bankning ichki nazorat tizimidagi muammolarni aniqlash orqali risklarni kamaytirishga yordam beradilar.
- Tashqi auditorlik xulosalari, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun bankning moliyaviy holati haqida ishonchli ma'lumotlar taqdim etadi.
- Samarali audit jarayoni, bankning ichki nazorat tizimini yaxshilash va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Audit tijorat banklari faoliyatining muhim qismidir. U, banklarning moliyaviy barqarorligini, ichki nazorat samaradorligini va moliyaviy shaffofligini

ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Audit jarayoni muntazam ravishda amalga oshirilishi lozim, chunki bu bankning ishonchli faoliyat yuritishini va mijozlar ishonchini oshirishga yordam beradi.

XULOSA

Tijorat banklarining asosiy vositalari (binolar, transport vositalari, texnologik uskunalar va boshqa moddiy aktivlar) bankning moddiy-texnik bazasini tashkil etadi va bank faoliyatini samarali yuritish uchun muhim omildir. Bu aktivlar bankning moliyaviy ahvoli va foydalanuvchilar uchun xizmatlar sifatini belgilaydi.

Ichki nazorat tizimi asosiy vositalarni samarali boshqarish, ularning yo'qotilishi, noto'g'ri ishlatilishi yoki buzilishlarining oldini olish uchun muhimdir. Banklarda asosiy vositalar bilan bog'liq jarayonlarni nazorat qilish uchun qulay mexanizmlarni joriy etish lozim. Asosiy vositalarni ro'yxatga olish va ularni to'g'ri hisobga olish, asosiy vositalarni amortizatsiya qilish jarayonini to'g'ri tashkil etish, o'g'irlik, yo'qotish yoki zarar ko'rish ehtimolini kamaytirish uchun xavfsizlik choralari ko'rish.

Auditorlik tekshiruvlari asosiy vositalarning moliyaviy hisobotlarda to'g'ri aks ettirilishini, ularning holatini va ishlash samaradorligini baholashda muhim rol o'ynaydi. Audit jarayonida quyidagi masalalar tekshiriladi. Asosiy vositalarning moliyaviy hisobotlarda to'g'ri aks ettirilishi, ichki nazorat tizimlarining samaradorligi, asosiy vositalarning buzilishi, yo'qolishi yoki zarar ko'rmasligi uchun qabul qilingan xavfsizlik choralarining mavjudligi.

Asosiy vositalar nazorati va auditini yanada takomillashtirish uchun quyidagi qadamlar muhimdir. Asosiy vositalarni hisobga olish va ularning holatini monitoring qilish uchun zamonaviy axborot tizimlaridan foydalanish, ma'lumotlar bazasini yangilab bo'rish, xodimlar o'rtasida aniq vazifalar taqsimoti va javobgarlik belgilash orqali ichki nazorat tizimini mustahkamlash, auditorlar asosiy vositalar auditi bo'yicha malakalarini oshirish, shuningdek, milliy va xalqaro standartlarga muvofiq audit metodologiyasini qo'llash, doimiy auditorlar o'tkazish orqali asosiy vositalarning real holati va ularning samarali ishlatilishini nazorat qilish.

Tijorat banklarida asosiy vositalarning ichki nazorati va auditi bank faoliyatining barqarorligi va moliyaviy shaffofligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ichki nazoratni kuchaytirish va auditorlik jarayonlarini takomillashtirish orqali banklar o'z aktivlaridan samarali foydalanishi, risklarni kamaytirishi va tashqi manfaatdor tomonlar uchun ishonchli hisobotlar taqdim etishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bank buxgalteriya hisobining hisob varaqlar rejasi.
2. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining buxgalteriya hisobining hisob varaqlar rejasi.
3. O'zbekiston Respublikasi banklarida buxgalteriya hisobi va hisoboti to'g'risidagi 61-sonli yo'riqnoma. 2018y. 5 sentyabr.
4. Abdullaeva Sh.Z, Navro'zova K.N. «Banklarda buxgalteriya hisobi asoslari» O'quv qo'llanma T. 2020 y.
5. MHXS 5 «Sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar va davom ettirilmaydigan faoliyat»
6. BHXS 16 «Asosiy vositalar»
7. 5-son BHMS «Asosiy vositalar»
8. Shirinov U.A., Amonov A.A. Asosiy vositalar hisobini 16-son BHXS «asosiy vositalar» asosida tashkil etish. "Экономика и социум" №6(109)-2 2023 www.iupr.ru
9. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich, Azimova Nargiza Rashidovna Aksiyadorlik tijorat banklarida depozit operatsiyalar hisobini yuritishda muammo va istiqbollari. Образование наука и инновационные идеи в мире Выпуск журнала №-53 Часть–2_ Сентябрь –2024 <http://www.newjournal.org/>
10. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich, Azimova Nargiza Rashidovna bank depozit operatsiyalar hisobini takomillashtirishda hozirgi kundagi o'rni. Образование наука и инновационные идеи в мире Выпуск журнала №-53 Часть–2_ Сентябрь –2024 <http://www.newjournal.org/>

11. Уразов К.Б. Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган 2-нашр.- Т.: «Фан ва технология», 2019. – 540 б.
12. Kunduzova, K. I., Qudbiyev, N. T., & Asatullayeva, N. Y. Q. (2022). Iqtisodiyotning modernizatsiyalash sharoitida asosiy vositalar hisobini takomilashtirish masalalari. Scientific progress, 3(3), 837-846.